

Pim Blomaard: voordracht over 100 jaar AViN

17 november 2023, Elisabeth VreedeHuis in Den Haag. Transcriptie: Antoon van Hooft

Hartelijk welkom hier in deze theaterzaal. Ook alle mensen hartelijk welkom die meekijken vanuit de livestream.

Het is best wel even wennen in deze zaal met deze moderne techniek. Hier zitten mensen uit Groningen, uit Nijmegen, uit Eindhoven. Maar ik stel mij voor dat ook al die mensen die meekijken, ook uit Middelburg, uit Leeuwarden, uit Maastricht, ook nu de gelegenheid hebben om dit moment mee te maken dat wij oudejaarsdag vieren op 17 november, de dag voor dat het eeuwfeest daar is, morgen zijn we 100 jaar. En ja, dat dat heeft aandacht nodig, daar gaan we tijd aan besteden. Ik heet u hartelijk welkom namens het bestuur, namens de landelijke voorbereidingsgroep. Het feit dat we live zijn betekent, dat mocht u uw ringtoon willen laten horen, dat die voor de eeuwigheid ook is vastgelegd. Of u daar over zou willen nadenken.

Ja, als wij hier zo bij elkaar zijn, dan gaat de gedachte terug naar 100 jaar geleden. Stel je eens voor welke mensen in die afgelopen 100 jaar allemaal aan de antroposofie hebben gewerkt, in de antroposofie hebben gewerkt, hetzij voor het spreekgestoelte, hetzij in zeer grote bescheidenheid. Ik heb hier in het studiecentrum ook mogen werken, en dan heb je de grote namen als Veltman, van Manen, Soesman enzovoort. Maar er is ook een hele groep onzichtbare, onbekende mensen, zoals Marsha Deelman of Henk Zijlstra, Frank van Wafel, in mijn tijd, die alles weer mogelijk maakten. Al die mensen, als we die de revue laten passeren, in de jaren-20 tot nu. Dat is een vraag die ik u wil stellen, nu op dit moment. Stelt u zich eens voor welke mensen, in die afgelopen eeuw, voor u van betekenis geweest zijn. Terwijl ik spreek dat u af en toe iets ziet opduiken van al die mensen die met ons deze vereniging gedragen hebben. En dan nog iets. Dat deze vereniging is opgericht 100 jaar geleden in aanwezigheid van Steiner. Je kunt je niet anders dan voorstellen dat op dat moment, ook met de vereniging een geestelijk wezen is verbonden. Dat wezen dat, zo vraag ik u, ook ergens in uw gevoel indachtig te zijn. Vanuit dankbaarheid dat het mét ons is. Wij in het bestuur beginnen altijd met een soort van ritueel, waarbij we ook deze, voor ons zevende persoon, meenemen, die ergens door al die zielen heen iets wil dragen vanuit het verleden naar de toekomst toe. Ik hoop dat ik tijd genoeg heb om ook nog iets over de toekomst te kunnen zeggen, maar wij verplaatsen onze blik nu even naar 100 jaar geleden. Wat ik nog wil zeggen is, dat u een kaartje heeft gevonden dat een geschenk is van Susanne van Kempen die morgen ook in Antropia zal spreken, dat afbeeldingen heeft, detailfoto's met een spreuk. Dat kunt u meenemen.

Ja, 17 november, dat was een dramatische dag, want 100 jaar geleden liep het niet soepel. Er waren vergaderingen. Men wilde nieuwe statuten, men wilde een nieuw bestuur. Maar wie en hoe en wat schrijf je op, en waar gaat het over. Rudolf Steiners zat daarbij en gaf tekenen van ontevredenheid. Wiebelende benen, het bestuderen van een rits. Maar niet altijd blij met wat er gebeurde. En degene die voor zaten, die hadden hun handen in het haar, want het werd chaos. Zij zochten een spirituele manier van vergaderen, dat wordt beschreven, maar zij konden die niet vinden. Maar toch, de voordrachten die gesproken werden, *De Bovenzinnelijke Mens*, die hebben de mensen weer opgetild. Steeds opnieuw werd er vergaderd en opnieuw met elkaar gewerkt. Maar op die avond, de 17de, was het zo, dat in de Oude Doelen, een magnifiek hotel vlak naast Koninklijke Schouwburg hier vlakbij, in de avond men in de hal verzameld was. Een hal waar Mozart ooit gespeeld heeft en waar ook Gustav Mahler ooit was, in die hal zaten ze bij het haardvuur. Daar zaten ze te wachten en daar kwam Rudolf Steiner binnen. Maar hij was ernstig, hij was bleek, hij was eigenlijk bedroefd. Hij zat daar en er

ontstond een stilte, een grote stilte. Toen vroeg, waarschijnlijk Ita Wegman, ik weet het niet allemaal precies: is er iets gebeurd? En toen bleek hoe Steiner vervuld was van terneergeslagenheid en teleurstelling, omdat de leden niet wilden. Ze begrijpen niet welke kant we op willen. Daar klinkt dan ook de vraag, en die vraag heeft Steiner in dat jaar vaker gehad, 'moet ik me terugtrekken en met een kleine groep mensen verder gaan'. Dit was een serieuze mogelijkheid. Op die avond komt dat tot een soort climax. Naar het verhaal gaat, we weten dat van Daniël van Bemmelen, staat dan Ita Wegman op die daar zat; 'maar u kunt ons niet in de steek laten. U had toch een beeld van hoe het verder moet.' Dan staat volgens de berichten Rudolf Steiner op, gaat naar haar toe, neemt haar hand en zegt: als u met mij meedoet wil ik het wagen. Daar klinkt het 'ja' van Ita Wegman, ik wil meedoen, daar klinkt het 'ja' van Steiner, dan klinkt ook het 'ja' van Zeylmans, ik wil voorzitter worden. De leden wilden dat niet, die zagen hem niet zitten. Maar hij wilde uiteindelijk. Daarmee kon die diepe nacht de 17de toch uiteindelijk met een drievoudig 'ja' beëindigd worden.

Dan die 18de bij de oprichting werd het een feest, werd het vrolijk, werd het blij. Iedereen was opgeruimd. Door het oog van de naald is daar de Antroposofische Vereniging opgericht. Die oprichting ging gepaard met de laatste voordracht. In die laatste voordracht is een einde, het slot, waarin eigenlijk de ouverture klinkt van het grote gebeuren wat dan zes weken later de kerstbijeenkomst zal worden [in Dornach]. In die ouverture, als ik dat zo mag noemen, daar klinkt het woord van Steiner: er is eigenlijk maar één ding wat ik jullie meegeef. En dan zegt hij: *versuchen Sie mit der Welt zusammen zu wachsen*. Dat is voor mij een motto, ook een beetje vandaag. Want hij zegt *versuchen Sie*. Twee dagen daarvoor heeft hij in het openbaar in Den Haag gezegd: je moet de geestelijke wereld voorstellen als een vergadering die wacht op iemand die daar het woord zal nemen en men wacht daar en men wacht op die ene persoon die daar het woord zal voeren, maar die persoon laat zich door iets daarvan afhouden, zodat het woord niet, misschien zou klinken. Want zo is het dat de geestelijke wereld wacht op de stem van ieder ik, van ieder mens apart. Dus *versuchen Sie*, dat is heel individueel. Probeert u met uw hele wilskracht in de geestelijke wereld thuis raken en mee te doen. En dan *zusammen zu wachsen*. Dat is met elkaar in verbinding komen, met de wereld in verbinding komen. Ik zal daar straks op terugkomen.

Maar hij geeft een tweede grote oproep en die is: Als je een school leidt, of voor de klas staat, dan is wat je doet, relevant. Het doet ertoe hoe je lesgeeft. Als je in een ziekenhuis werkt doet het ertoe hoe je verzorgt of geneest. Dat noemt hij *zakelijk objectief werken*. Hij zegt: de antroposofische vereniging moet ook zakelijk objectief gaan werken, als ware het een werkgebied. Dat is een enorme oproep. Wat doen wij als leden van de vereniging om in die relevantie te komen? Dat is een tweede oproep uit die vreugdevolle oprichting.

Steiner komt in 1924 terug in Arnhem en daar houdt hij de beroemde karmavoordrachten uit Arnhem. Daar onthult hij een geheim, het Michaëlgeheim. Hij spreekt daar over stromingen in de Antroposofische Vereniging. Twee groepen mensen, ik ga dat niet uitvoerig toelichten, u kunt het nalezen bijvoorbeeld in het boek van Hans Peter van Manen; de Christuszoekers en Michaëldienaren. Hij zegt, ja u kunt zich de vraag stellen moet ik me daartoe persoonlijk door verhouden, moet ik die vraag aan mezelf stellen? Ja, zeg hij, het leven moet concreet worden. Waar sta ik in de karmische stromingen, waar sta ik in mijn karma? Dat zijn serieuze vragen die we onszelf mogen stellen. In dat geheim wat hij daar voor het eerst onthult, het Michaëlgeheim, zegt hij dat antroposofie niet alleen geboren zal worden in de fase waarin Steiner er is, maar ook, en dan klinkt dat woord, *aan het einde van de eeuw*. Daar zal opnieuw een gebeurtenis plaatsvinden waar wij ons toe te verhouden hebben, waartoe wij ons kunnen verhouden door te vragen wil ik daarbij zijn? Dat is een bekend onderwerp en ook een moeilijk onderwerp. Hoe beoordeel je de huidige situatie. Maar ik kom daar straks op terug.

Dan sterft Rudolf Steiner en dan merk je dat er in de vereniging conflicten komen. Dat mensen elkaar niet zien in hun karmische stroming. Sommige wel die vinden elkaar, maar juist onder elkaar vinden ze elkaar niet makkelijk. Die partijvorming die wordt gaandeweg steeds groter. Waardoor ook de positiviteit en de gelatenheid en de onbevangenheid bestreden worden in de zielen en de zielen elkaar gaan wrijven en tegenwerken. Dat is een hele pijnlijke situatie die dan uiteindelijk ook leidt tot ziekte van mensen zoals Ita Wegman in 1934. Ook Zeylmans heeft daar onder te lijden en anderen met hem. Dan in 1935 gebeurt het juridisch uiteindelijk dat de Nederlandse Vereniging wordt uitgesloten. Ook mensen als Zeylmans en Ita Wegman worden uitgesloten; zij van het bestuur en hij ook van de Vereniging. En zo staan er twee verenigingen naast elkaar; de AViN en de Nederlandse afdeling van de Vereniging aan het Goetheanum.

Dat duurt een tijd, maar dan moeten we zeggen daar treedt ziekte op. Lievegoed zegt in de jaren-60 dat we moeten kijken naar het lichaam en naar de Vereniging als een lichaam waarin ziekte is en dat genezen kan. Dat we op weg zijn naar genezing, maar dat er ook vernieuwing nodig is, dat zegt hij in 1962. Dat moeten we ons realiseren, dat ook al gaat de splitsing uiteindelijk ongedaan gemaakt worden door een vereniging, een hereniging in 1960, waar ook een nieuwe vereniging tot stand komt en een soort harmonie dat natuurlijk, dat wat daar gebeurt is ook doorwerkt, lang doorwerkt, ook in Nederland nog lang doorwerkt. Dat wij met deze schaduwen ook leven, de schaduw van het uitsluiten, de schaduw van het niet zien wie de ander eigenlijk is. Dat is aan het genezen. Dat is eigenlijk ook voor de toekomst denk ik iets, wat we met ons meedragen. Kunnen we met elkaar door zonder partijvorming en uitsluiting.

Dat gebeurt dan, maar dan begint de oorlogstijd. Dan wordt de vereniging gesloten in 1940. In 1942 heeft Zeylmans een soort beeld van de antroposofie, stel ik mij voor. En hij schrijft zijn gedicht *Geheimen*. Het blijft onvoltooid, maar het is inspiratie waar hij uit leeft. U zult straks na het eten daarvan delen horen. Hij roept de mens op als beeld, een beeld, je kan bijna zeggen dat hij het uit de etherwereld haalt, waar tal van imaginaties zijn en probeert antroposofie in deze dichtelijke vorm, de mens te tonen als beeld. U zult dat straks zien, de mens als beeld tussen de beelden en der goden doel. Dan heeft hij met Kerstmis 1943 een inspiratie, die deelt hij in 1944 met een aantal mensen met Kerstmis. Vanuit die inspiratie wordt dan de nieuwe vereniging opgericht. Met Kerstmis 1945 wordt onze vereniging opnieuw opgericht na die 5 jaar pauze. Dat is ook een sacrale gebeurtenis geweest. Het staat velen van ons niet goed bij, maar voor mij persoonlijk is het een heel belangrijk moment dat daar Zeylmans vanuit die inspiratie de vereniging ook geestelijk, als het ware een nieuwe impuls geeft. Hij roept de gestorvenen aan, hij roept de grote geesten aan, hij roept de aartsengelwezens aan en hij hoopt dat wij als mensen ook elkaar zien. Hij sluit dan af, zo is het overgeleverd: *laten we in dit ogenblik in stilte de gelofte afleggen trouw te zijn aan de geest, aan elkaars ware wezen, dat we willen zoeken door alle verwarring en dwaling heen*. Zijn inspiratie is dat het centrum in verhouding tot de periferie in beweging moet komen, dat het principe van de omstulping verder moet gaan. Hijzelf stapt als het ware uit het centrum en zegt: *de wilskracht, het enthousiasme zal uit de periferie komen, uit de leden komen. De leiding van de organisatie zal berusten bij een groep mensen die de representant willen zijn van de antroposofie en de verantwoordelijkheid willen nemen, dat al die impulsen zoveel mogelijk tot hun recht kunnen komen*. Dat is nog een verhaal, waar 21 jaar geleden op 17 november ook Albert Soesman heeft gesproken, maar dat kunt u nalezen.

Dan komt dus de beweging op gang, dat vanuit de periferie in Nederland gezegd wordt: wij willen toewerken naar een verbinding, weer terug met het centrum in Dornach, met het Goetheanum. Ik heb altijd begrepen dat was echt de stap van Zeylmans, maar als je leest wat onze Engelse vrienden bij hun 100-jaarsviering ook zeiden, dan zeggen ze, ja ook onze bestuursleden hebben die vereniging tot stand gebracht. Ze waren al vele jaren bezig, het was aan het opwarmen. Uiteindelijk vindt dan in

1960 toch een toespraak plaats van Zeylmans in het gebouw, het Goetheanum. Voor hem zitten de mensen die hem ooit hebben uitgesloten. Dan zegt hij, *wat is de reden dat wij dan toch hier aansluiten*. Dan zegt hij onder andere: *omdat wij het willen*. Dat is de wil van de periferie die zich verbindt met het centrum, zodat het bewustzijn van de antroposofie in zijn omvang en in zijn wereldwijde betekenis ook gesterkt kan worden. Want het centrum brengt ook altijd bewustzijn van het geheel. Dat was dus een daad daar die hij verrichtte. Toen kwam de fusie hier tot stand in Den Haag, tussen de twee verenigingen. 370 leden waren toen aanwezig. Er waren er ongeveer 2000 toen. Ja, dan sterft hij op 18 november [1961], morgen is dat dan 58 jaar geleden. Daar zult u straks ook veel over horen door Wilbert Lambrechts.

Omdat hij zoveel gaat vertellen over Zeylmans ga ik nu iets vertellen over Lievegoed. Want als Zeylmans sterft, neemt Lievegoed het voorzitterschap op zich. Hij was al onderdeel, al heel lang onderdeel van het bestuur en van de omvorming van de vereniging. Dan schrijft hij In de *Mededelingen* een stuk: wat zijn de nieuwe taken van de AViN? Hij doet een klaroenstoot, waar gaat de AViN naartoe? Wat is wat is de toekomst, waar moeten we aan werken? Een heel groot stuk uit december 1962, de toekomstige taak in de AViN en ik lees een klein stukje daaruit:

In de afgesplitste Antroposofische Vereniging had zich door het onvermoeibare werk van Dr. Zeylmans zijn diepe verbondenheid kunnen ontwikkelen met het geestvernieuwend aspect van de Weihnachtstagung en een grote behoefte om de daaruit voortvloeiende Hogeschool voor Geesteswetenschap als kiem voor de mysteriën van de toekomst te verwezenlijken. In deze laatste jaren echter naderen wij bedenkelijk snel het moment dat de geschiedenis binnengaat in het laatste derde deel van deze eeuw. Een tijd die eindigt met de grote geestesstrijd, waarin de geest van het materialisme zal staan tegenover de geestelijke macht van de grote dragers van het Platonisme en het Aristotelisme gezamenlijk. Willen deze laatste omtrent het einde van deze eeuw in de cultuur kunnen ingrijpen, dan zijn zij nu reeds of worden zij in de komende jaren geboren. Zij mogen verwachten dat er mensengroepen ontstaan zijn, waarin een sociaal leven en sociaal samenwerk als kunst beoefend wordt, zodanig dat van deze gemeenschappen uit een kracht naar buiten vrijkomt, die groter is dan die van de grote geniale enkelingen. Met andere woorden: zij kunnen de strijd winnen vanuit engelkrachten als enkelingen. Zij zullen de aartsengelkrachten van gemeenschappen nodig hebben om de gevallen aartsengel Ahriman te kunnen ontmoeten.

Dit is een pleidooi voor het vormen van sociale gemeenschappen, voor het leren sociaal met elkaar samen te werken. Leren sociale kunst te beoefenen, als voorwaarde voor die culminatie die Steiner voorspeld heeft in 1924. In 1924, ook in Arnhem, vertelt Steiner hoe het, het redden van de ziel, maar ook het spiritualiseren van de cultuur, verbonden is met deze michaëlsche stroom van deze mensengroepen, die met elkaar gaan samenwerken. Dat in 1800, kort voor 1800 en 1850, in de geestelijke wereld, in de etherwereld, niet alleen een school was waar mensen konden leren over de oude mysterie-wijsheid, dat was de eeuwen daarvoor doorgenomen, maar dat zij in een bovenzinnelijke cultus aanwezig waren. Stelt u zich voor, dat decennialang, onder leiding van Michaël vele zielen, mogelijk wij, daar aanwezig waren, samen met engelen, met aartsengelen, met al die grote groepen die in dienst van Michael willen staan, om te beseffen dat in de cultuur, de antroposofie, het wezen van de antroposofie, Antroposofia, moet neerdalen in de cultuur.

Die eerste fase is dan als Steiner zelf de antroposofie brengt. De tweede fase zal zijn, als al die groepen verenigd in de cultuur werkzaam kunnen worden. Terwijl Zeylmans eigenlijk in de vereniging de grondsteen heeft gedragen, daar teren wij nog steeds op, zo beleef ik bij Lievegoed dat hij in veel van zijn daden ook werkte om voor te bereiden, dat dat kan gebeuren, die tweede incarnatie van Antroposofia. Hij zegt: we moeten ons voorbereiden. Ik herinner me al die lezingen ook in Den Haag uit de tachtiger jaren. We waren allemaal, wat gaat er gebeuren? Kunnen we ons voorbereiden? En

nu zijn we zover dat we denken, wat is er gebeurd, hoe is het gebeurd? Maar er zijn mensen die ik spreek, die zeggen: ik beleef aan mensen dat zij op dit moment een tweede antroposofische incarnatie doormaken.

En Lievegoed zelf maakt een sprong en zegt van 2020 tot 2040 is misschien de tijd dat er meer kan komen. Ook anderen zeggen zoals Steffen Hartmann, die ook een groot onderzoeker is op dit gebied, in de *Michael Prophecy*, dat 2033 ook een belangrijk moment is, 100 jaar naar 1933, dat deze samenwerking mogelijk is. [Steffen Hartmann, *The Michael Prophecy and the Years 2012-2033*, AvH] Ook ik sta met lege handen om te zeggen hoe dit kan. Want terwijl Michael deze cultus hield en deze leergang van de oude mysteriën doornam om de nieuwe mysteriën, de christelijke mysteriën mogelijk te maken, was er ook een tegenschool vlak onder het aardoppervlak. De tegenschool van Ahriman. En die ook, zo zegt Steiner, zorgde dat mensen vervroegd konden incarneren, om voor te zijn, dat de spiritualisering van het denken vooruitkomt. We zien nu, dat is mijn beeld, aan het collectivisme van het partijen, ook de strijdende, de oorlogvoerende, de strijdende partijen, maar ook het transhumanisme nu, eigenlijk domineert. Het technisch vermogen om alle intelligentie die Michael ontvouwen heeft, om die in de AI, in de kunstmatige intelligentie, een fixatie te geven en manipulatie te laten ontstaan. We weten niet wat de komende decennia gaan brengen, maar het zijn grote dingen. En dan kun je mismoedig worden, maar volgens mij is onze opdracht, zolang wij nog leven, om uit te stralen dat er vertrouwen mag zijn in al die mensenwezens en engelwezens die toch wegen zoeken om de antroposofie, Antroposofia door te laten. Ik denk dat wij ook om ons heen moeten kijken, in de periferie, om te zien waar onze geestverwanten zijn, want ook wij zullen in de periferie moeten zoeken en samenwerken.

Dan kom ik bij de vraag: *versuchen Sie mit der Welt zusammen zu wachsen*. Wees ook als antroposofen onder elkaar zakelijk relevant. Relevant, wat doen we dan, waar gaat dat om? Voor mij persoonlijk is er een belangrijk antwoord. Een antwoord wat Steiner al gegeven heeft in het crisisjaar 100 jaar geleden, 1923. Maar ik denk dat het nog steeds voor ons een antwoord is. Het is een zoeken, dat wat Zeylmans zei, een zoeken naar het ware wezen van de ander. Dat wat Steiner daar aanreikt dat heeft een naam gekregen, de omgekeerde cultus. Je kan het misschien ook sociale cultus noemen. Een ideaal om gemeenschapsvorming te realiseren. Ergens weten we het wel, maar ergens, ik spreek dan uit mijn ervaring, doen we het niet. De vraag is of we stappen kunnen zetten om met elkaar ook in de toekomst daar meer aan te doen. Voor mij vat ik het samen in 3 stappen.

De stap is **dat je beeld krijgt van je eigen ideaal**. Dat je ook je karmische verleden en je karmische toekomst in de herinnering ophaalt en ziet welke ideeën van de antroposofie echt in jou tot leven gewekt moeten worden. Immers, dat is een opdracht, *maak het idee tot ideaal*, door te herkennen en te laten resoneren dat er ideeën zijn. Zo kan je zeggen, het idealisme van Zeylmans bijvoorbeeld, is het werken, leven uit de grondsteenspreuk. Soesman zegt, als hij hem sprak werden de woorden wezens. Zo leefde dat en werkt dat nog door. Bij Lievegoed kan je zeggen, hij leefde in het vooruitzicht van wat gaat komen. Vol besluitvaardigheid om dingen in de wereld te zetten, mensen op het pad te brengen, zodat zij ook die sociale kunst kunnen oefenen in gemeenschappen, vanuit het besef dat er grote wezens zijn met wie we samen kunnen werken. Zo kun je ook bij elkaar en niet alleen bij de sprekers, maar ook bij de stille lieden, zoeken naar het ware ideaal. Waar wordt die warm voor?

Dan kun je als tweede stap, **voor elkaar warm worden**. Als je het bij jezelf probeert te herinneren dan kun je ook daarover in gesprek komen en in de diepte van je ziel uitspreken wat je ten diepste beweegt. Voor mij is een van de diepe beweegredenen dat de omgekeerde cultus, die straks eindigt in de derde stap, van het je bewust maken dat hogere wezens met ons direct verbonden willen zijn in het bewustzijn, dat dat nu in de tijd is. Je merkt het, niet alleen onder onze verenigingsleden, onder

de belangstellende, maar ook in heel veel groepen mensen buiten ons, dat dit het verlangen is, waarvan Steiner zei, dit is het verlangen van de mensen die een eeuw geleden geboren waren. Het is het verlangen nu dat je echt, niet vanuit de verstandsziel begrijpt hoe een ander een tekst leest, maar vanuit de bewustzijnsziel je zo individueel kunt verbinden, dat je vanuit jezelf kan zoeken wie je bent en dan bij de ander gaat wakker worden, ontwaken. Wat leeft nou eigenlijk in jou?

Je kunt het soms zien. Ik ben altijd op zoek naar momenten, waarop dat ik-moment, **dat geest-moment in andere mensen zichtbaar wordt**. Dat kun je zien bij mensen in sommige situaties, dan straalt de geest door ze heen. Dan zie je hoe ze in ontwikkeling zijn. Ik zag het bijvoorbeeld bij Hans Peter van Manen, toen hij zijn eerste meditatie van de esoterische cyclus, ik zeg het nog maar even, het eerste klasse uur, hield in Schoorl in 1993, 30 jaar geleden. Dan zag ik hoe hij in zijn geestelijke aanwezigheid groot werd en zo krachtig was. Dat moment vergeet je dan niet. Kunnen we die momenten vinden bij elkaar. Dat hoeft niet allemaal heel groot te zijn. Maar het streven ernaar, kan ertoe leiden dat je gaat beleven, dat als je met elkaar op die manier werkt, dat er een hoger wezen bij jou aanwezig is. Dat die engelwezens, die astraalwezens en andere wezens, die deelnamen aan de Michaëlschool in de bovenzinnelijke wereld, die deelnamen aan de grote bovenzinnelijke cultus in de etherische wereld, die doorstraalde van imaginaties, dat je daar met één van die wezens, of meerdere van die wezens kunt verbonden zijn. Dat het beleven of schouwen daarvan mogelijk is.

Zo kom je bij de gedachte dat de 3 oefeningen uit de grondsteenspreuk verbonden zijn met deze stap in ons werk, waardoor het werk ook in de antroposofische vereniging zakelijk wordt, relevant wordt, en daardoor ook uitstraalt naar al die colleges, al die teams in de scholen, in de zorginstellingen, die verlangen naar dit vermogen en niet verder kunnen zonder dit vermogen. Zo kunnen wij met elkaar iets oefenen wat een werkelijke bijdrage is voor al die groepen mensen in de vereniging, in de werkgebieden en daarbuiten. Het je herinneren wat je ideaal is, dat is het oefenen geest-herinneren. Het *zusammenwachsen* met andere mensen, door te ontwaken voor wat diep in hun ziel leeft. Dat is het oefenen van het bezinnen, wie ben jij, waar kom jij vandaan? En het aanschouwen van de bovenzinnelijke wezens die zich verbinden met ons werk, dat is de derde oefening.

Wij zullen straks zien hoe die oefeningen verbonden zijn voor mijn gevoel met die cultus die daar was. Terwijl die cultus in de bovenzinnelijke wereld gehouden werd, daalde dat af in zielen. Een van die zielen was Goethe. En Goethe kwam, door de inspiratie die dat bracht en de beelden die daar opkwamen, tot zijn sprookje van de groene slang en de witte lelie. Dat is een beeld uit die imaginatieve wereld van die cultus. Maar vervolgens komt hij ook terug in de antroposofie die Steiner brengt. Voor mijn gevoel komt hij terug in de grondsteenspreuk. Voor mij komt hij ook terug in de esoterische cyclus. Dat die imaginaties daar komen. Wat die stroom aangaat, dus wat wij straks gaan zien wat Goethe als sprookje heeft, wat bij Steiner in de grondsteenspreuk en in zijn mysteriedrama opkomt. Wat ook bijvoorbeeld in de tweede klasse van de esoterische cyclus had kunnen klinken en misschien nog ooit zal klinken. Wat ook kan helpen bij de voorstelling dat dit ook onder ons werkt, nu, dat we daar kunnen zien, we zijn in die stroom aan het werk.

Ik hoop, dat jullie ook kunnen meevoelen dat ondanks de dramatiek van de tijd, zowel in de oorlogen maar ook in het gevangenraken van de volledige intelligentie, dat er in ons vuur kan ontstaan, enthousiasme. Ik reik één element aan dat het voltrekken van die sociale cultus, in **het oefenen van je ideaal, het oefenen van het bezinnen in de ander en het oefenen van het geest-beleven**, dat we omgeven en doordrongen zijn van al die krachten die meewerken, dat ons dat verder kan dragen. We zullen zoals Lievegoed in 1962 zei, we zullen die sociale kunst moeten beoefenen, dat maakt ons relevant.

Daarmee wil ik afsluiten en hoop ik dat wij morgen ook een groot vreugdevol feest kunnen vieren dat we die 100 jaar zo hard gewerkt hebben en dat er ook zoveel mensen zijn die dat gaan doorzetten.

We zullen nu beelden zien van Elsemarie ten Brink, die daar een boek over heeft geschreven, met Edwige en Nicolette, hoe die spreuk de koningen uit het sprookje en de slang uit het sprookje verbonden kunnen worden met de grondsteenspreuk, en dat dat ons mee mag voeren, de nieuwe eeuw in.
